УДК 636.1:615.825

ОЦІНКА ВПЛИВУ ТИПУ ВНД КОНЕЙ НА УСПІШНІСТЬ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В ІПОТЕРАПЕВТИЧНИХ ЦІЛЯХ

Рецензенти: канд. с.-г. наук Боротьба В.І.; канд. с.-г. наук Гончаренко Л.В.

О.М. Соболь
Херсонський державний аграрний університет

Досліджено поведінкові характеристики коней верхових, рисистих порід, помісних і поні при навчаннях з верхової їзди, в екологічному туризмі та оздоровленні в умовах аматорських кінноспортивних організацій Херсонської області. Із використанням коней верхових і рисистих порід, які характеризуються сильним урівноваженим типом нервової діяльності, виникають найменші проблеми, навіть у випадках початкових навчань верховій їзді. Доцільно використовувати спортивних або рисистих коней, вибракуваних за віком або за результатами випробувань, якщо вони більш – менш здорові та доброзичливі.

Ключові слова: **коні, екологічний туризм, оздоровче використання, аматорський спорт, породи, типи ВНД, поведінка**.

У сучасному суспільстві виникла тенденція розрізнення „людського суспільства” і „морального суспільства”. Якщо наявність свідомості не є обов’язковою умовою визнання особи суб’єктом моральних відносин та надання прав, загальноприйнята система „антропоцентричної” моралі має бути переглянута і тваринам, особливо вищім ссавцям (до яких відноситься переважна більшість сільськогосподарських тварин) мають бути надані основні права згідно зі світовими міжнародними угодами [3].

У зв’язку з розвитком аматорського конярства та біоетичних підходів до використання коней усе більше значення та розповсюдження має «патоцентрична модель, де суб’єктом моральних відносин визнається будь – яка жива істота, яка спроможна відчувати біль, і, тим більше, страждання». Саме ця модель є основою сучасних методик роботи з конем, таких як Natural Horsemanship Пареллі, Люраші, Нєвзорова, Теллінгтон - Джонс, Trail, Liberty та їм подібних підходів до декоративного та прикладного використання коней (кіно, театр, цирк).

Особливу проблему становить використання коней в іпотерапевтичних цілях. Відбір коней для лікувальної та реабілітаційної верхової їзди багато в чому визначається саме характеристиками їх вищої нервової діяльності [2, 4, 5]. Механізм дії на організм людини є основою лікувально-профілактичного впливу їзди верхи, але існує і зворотний – негативний вплив пацієнта-інваліда на стан центральної нервової системи коня. Так, у дослідженнях Г.Ф. Сергієнка, М.В. Сібаєвої та ін., існували значні розбіжності між фізіологічними показниками коней у нормі та після використання в іпотерапевтичних заняттях [7]. Під час заняття працюють усі фізіологічні системи коня, поступово розвиваються явища

стомлення, показниками якого служать хекання й пульс, підвищена температура, пітливість, нечіткі вкорочені рухи, тремтіння ніг і мускулів, відмова від корму, понурий вигляд коня.

Клінічні показники здорового коня в стані спокою:

- число подихів за хвилину – 8-16;
- пульс – 36-44 ударів/хв;
- температура тіла – 37,5-38,5 ^{0}С.

Частішання дихальних рухів до 100 і пульсу до 120 ударів за хвилину й підвищення температури тіла до 40 ^{0}С і вище під час роботи вказують на надмірну напругу коня. Якщо такий стан зберігається після 30-хвилинного відпочинку, то стомлення коня досягло крайньої межі [6].Виникає питання про припустимі межі роботи коня в іпотерапевтичному напрямі. Метою наших досліджень було вивчення особливостей використання коней різних типів ВНД для оздоровчих цілей та вплив використання коней на показники дихання коней після проведення занять. В Херсонської області існує 3 кінноспортивні аматорські організації: „Федерація кінних видів спорту”, приватна стайня "Юргер" та Херсонський клуб аматорів коней „Буцефал” [8]. Дослідження проводили в умовах приватної стайні „Юргер” Херсонської області, де кількість коней є найбільшою.

Об’єктом дослідження були дані про оздоровче використання 8 голів коней різного походження – представників УВП, рисистих порід, поні та помісі коней місцевої селекції з ваговозними та рисистими породами, які використовувалися для оздоровчих цілей.

Матеріали та методи досліджень. Для досягнення цієї мети нами було вирішено такі завдання:

- визначення типів ВНД коней та особливостей їх використання;
- оцінка успішності використання коней;
- оцінка стану коня після занять різного виду у зв’язку з його породною належністю.

Для вирішення цих завдань, здебільшого, використовували загальноприйняті зоотехнічні методи. Визначення відносної породної структури ПК "Юргер" проведено в динаміці за останні 3 роки. Для оцінки особливостей використання коней було вивчено розподіл як за кількістю поголів’я в різних групах, так і за інтенсивністю використання (в коне-годинах). Визначення типу ВНД проводили за спрощеною методикою ВНДІК (1990) [1].

Вплив іпотерапевтичних занять на здоров`я коней оцінювався за перевищенням показників частоти дихання, у порівнянні з індивідуальними даними коня (%).

Оцінку успішності використання коней у наданні іпотерапевтичних послуг проводили методом статистичного аналізу результатів опитувань батьків тих дітей, що займалися з кіньми, тому що діти мали вік від 8 до 11 років, і, відповідно, не змогли б об’єктивно оцінити коней. Батьки хворих дітей

учбова та прокатна групи, а найменшою – спортивна (табл.2).

2. Динаміка зміни чисельності коней по групах

Група спортивних коней	Роки					
	2007		2008		2009	
	голів	%	голів	%	голів	%
Запряжні коні	-	-	2	25,0	2	20,0
Учбова група	2	25,0	2	25,0	4	40,0
Спортивна	-	-	1	12,5	1	10,0
Прокат	6	75,0	3	37,5	3	30,0
Всього	8	100,0	8	100,0	10	100,0

Упродовж усіх цих років вона, по суті, представлена одним конем – мерином УВП (Бам, темно-гнідий мерин 2001 р. н.), який успішно використовується, незважаючи на свій вік, як для учбових, так і спортивних та іпіатричних цілей. Постійною є й кількість запряжних коней. Ця група представлена 2 російськими рисистими кобилами, які, крім того, несуть велике навантаження при використанні в учбових та іпіатричних заняттях.

Упродовж досліджуваного періоду структура поголів'я коней у зв'язку з їх використанням змінювалася (рис. 1).

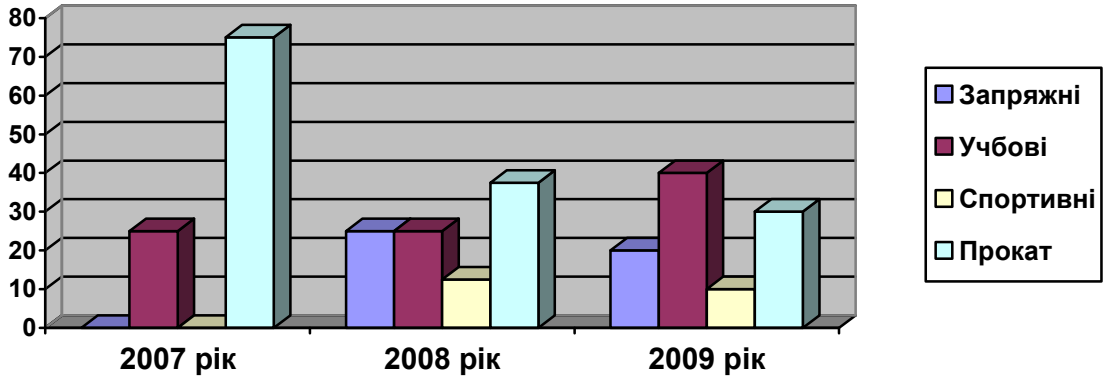

Рис. 1. Зміна структури ПК „Юргер" за типом використання коней.

Так, група прокату зменшилася більше як у 2 рази, а учбова група – збільшилася майже у 2 рази. Відповідно, і змінювалася породна структура. Так, якщо у 2007 році, коли ПК „Юргер" лише утверджувалася, лише 25 % поголів'я було породним, зараз цей показник становить 60 % і має тенденцію до збільшення. Так, у планах керівництва установи на 2010 рік – придбання коней рисистих порід для комплектування спортивної групи занять із конкуру. Особливості використання коней впливають на економічну ефективність їх утримання, тому нами була проаналізована інтенсивність використання коней (коне–годин на місяць) протягом 3-х найбільш завантажених (квітень-червень) місяців (табл. 3). Навіть в умовах замалої для визначення вірогідних показників

3. Результати оцінки інтенсивності використання коней у розрізі порід (у середньому коне–годин на 1 голову за місяць,)

Назва породи	Кількість коней	Місяць року					
		квітень		травень		червень	
		2008	2009	2008	2009	2008	2009
Українська верхова (УВП)	3	27,7± 1,27*	27,3 ± 1,52*	28,2 ± 1,57 ***	29,7 ± 1,66*	28,3 ± 1,65**	28,7 ± 1,67 ***
Російська рисиста	3	29,7 ± 1,67 ***	30,2 ± 1,71 ***	29,3 ± 1,58 ***	30,5 ± 1,72*	27,7 ± 1,27 ***	30,6 ± 1,52 ***
Поні	1	26,0	28,0	26,5	26,0	24,5	26,0
Помісні	3	22,3 ± 1,38	21,7 ± 1,57	20,2 ±1,63	24,7 ± 1,67	20,3 ± 1,56	20,7 ± 1,77
У цілому	10	26,5 ± 1,22	26,6 ± 1,29	26,0 ± 1,24	28,1 ± 1,34	25,3 ± 1,39	26,6 ± 1,27

*Примітка * - $p \leq 0,05$; **- $p \leq 0,01$; *** - $p \leq 0,00$ (по відношенню до помісних коней).*

варіаційної мінливості кількості коней в аналізі, різниця між верховими, рисистими та помісними кіньми вірогідна. У цілому, за досліджений період найінтенсивніше використовувалися коні російської рисистої породи, далі коні УВП, поні та останніми за показниками відпрацювання коне–годин були представники безпородних, помісних із місцевими коней. Причин цього явища декілька:

- для занять із дітьми ці коні не завжди підходять, тому що мають „тугий" рот та вимагають фізичних зусиль при виконанні вправ;

- досвідченіші спортсмени незадоволені мало ефектним зовнішнім виглядом, не досить зручними для вершника рухами. Ще переконливіші результати дає оцінка питомої ваги оздоровчих занять в структурі використання коней тієї чи іншої породи в порівнянні з оцінками (табл. 4).

ПК „Юргер" – приватне підприємство, тому діти або їх батьки можуть самі обирати, на якому коні дитині займатися краще, тому частота (кількість коне-годин) занять може деякою мірою характеризувати здатності коней. Коні російської рисистої породи перевагу як за загальною кількістю відпрацьованих коне–годин, так і за питомою вагою витрат часу в оздоровчих заняттях.

Представники УВП мають показники, близькі до середніх, поні та помісні коні значно не досягають середніх показників.

Так, для коней перших 2 груп інтенсивність використання становить 88,50 коне–годин за період на 1 голову, а для поні та помісних – 70,25 коне–годин, тобто перевищення становить біля 26 % на користь племінних коней.

4. Характеристика використання коней в іпіатричних заняттях

Назва породи	Кількість коней породи, голів	Відпрацьовано коне–годин за період, всього/ на 1 голову	Відпрацьовано коне–годин за період, в оздоровленні, всього/ на 1 голову	Питома вага іпіатричних занять, %
Українська верхова (УВП)	3	257,0/ 85,67	68,0/ 22,67	26,46
Російська рисиста	3	274,0/ 91,33	99,0/ 33,0	36,13
Поні	1	80,0/ 80,0	17,0/ 17,0	21,25
Помісні	3	201,0/ 67,0	34,0/ 11,33	16,91
У цілому	10	812/ 81,20	218/ 21,8	26,85

Така ж закономірність характерна і для якісних показників (питома вага іпіатричних занять та бальна оцінка). Перевагу мають коні російської рисистої породи, далі ідуть представники УВП і набагато гірші результати мають поні та помісі (рис. 2).

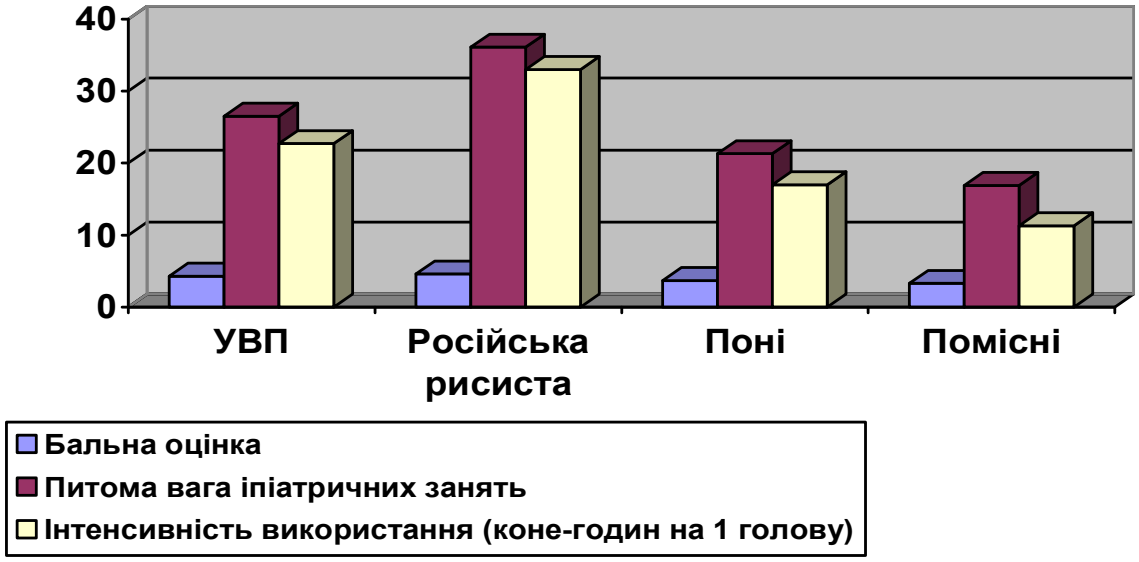

Рис. 2. Характеристика показників інтенсивності та успішності використання коней.

Висновки:

Вивчення породної структури і особливостей використання коней дає змогу нам визначити деякі особливості роботи аматорських кінноспортивних установ, зокрема, ПК „Юргер", у проведенні оздоровчих занять.

1.За останні 3 роки склалася стійка тенденція до зменшення кількості помісних коней, кількість яких знизилася на 35 %. У той же час значно

підвищилася питома вага рисистих коней (+ 30 %) та, деякою мірою (+ 7,5 %) представників УВП.

2. Результати оцінки типу ВНД відповідають очікуваним, але по деяких породах було відмічено значні відмінності. Серед аматорських коней найбільш чисельним є саме сильний врівноважений тип ВНД, питома частка якого досягає 38,9 % .

3. Найменші витрати часу для підготовки коня, тобто мінімальні проблеми з поведінкою, характерні для коней верхових та рисистих порід (5,09 та 5,21 хв.сек., відповідно), різниця між якими взагалі знаходиться в межах статистичної помилки. Маловірогідно гірші показники мають обидва представники поні (6,05 хв. сек.). Найгірші показники (28,67 хв.сек.) з вірогідною різницею ($P > 0,999$) мають помісні коні.

4. У коней усіх порід, крім помісних, найменшими за витратами часу елементами є виведення з денника (витрати часу від 0,20±0,01 до 4,17 ±0,60 хв., сек.) та заведення в нього (витрати часу від 0,29±0,02 до 5,00±0,80 хв., сек.) Найбільш витратним для коней усіх порід, крім помісних, за часом є елемент сідлання. Цей елемент за витратами часу має найвищий рейтинг серед коней всіх груп, крім помісних.

5. Спостерігається загальна відповідність між типом ВНД коней з їх поведінковими реакціями, але дуже чітко. Якщо для верхових і рисистих коней характерна перевага сильного врівноваженого типу, вони представляють мінімальні проблеми для використання навіть у початковому навчанні верховій їзді.

6. Вважаємо, що з урахуванням сучасних тенденцій використання коней в екологічному туризмі та біоетичних або іпіатричних проектах, необхідно відмовитись від здешевлення послуг за рахунок використання помісних коней, які мають проблеми з характером і не мають презентабельного зовнішнього вигляду. Доцільніше використовувати спортивних або рисистих коней, вибракуваних за віком або за результатами випробувань, якщо вони більш – менш здорові та доброзичливі. До особливих додаткових витрат це не призведе, а буде корисно як аматорам, так і кінним заводам, репродукторам. кінноспортивним школам та клубам.

Бібліографічний список

1. Изучение типологических свойств и функционального состояния центральной нервной системы лошадей: [Метод. руководство] /[Л.Х. Ашибоков, Г.Г. Карлсен, И.Л. Брейштер и др.]; под ред. Л.Х. Ашибокова. – Нальчик, 1990. – С.38-50.

2. Бобылёв И.Ф. Конный туризм / И.Ф. Бобылёв, Т.Т. Котов, С.П. Филиппов. – М: Профиздат, 1985. –184 с.

3. Кац Й.Л. Развитие патоцентрической модели в программах современных биоэтических школ СНГ / Й.Л. Кац// Медицинское право и этика. – 2006. -№ 4. – С.41.– 45.

4. Крапивкин А.И. Возможности иппотерапии в реабилитации больных детским церебральным параличом / А.И. Крапивкин // Коневодство и конный спорт. – 2000. – № 2. – С.29.

5. Косенко С.Ю. Типи ВНД коней /С.Ю. Косенко //Коні. – 2007.– № 2. – С. 46-47.

6. Пономаренко Н.Н. Коневодство / Н.Н. Пономаренко, Н.В. Чёрный. – Харьков: Эспада, 2001.– 352 с.

7. Сибаева М.В. Изучение некоторых физиологических показателей у лошадей, используемых в инвалидном спорте / М.В. Сибаева, Г.Ф. Сергиенко // Проблемы сохранения генофонда, повышения племенных и продуктивных качеств заводских и местных пород лошадей. – Дивово, 2003. – С. 69-70.

8. Соболь О.М. Особливості використання коней для оздоровчо-екологічних цілей в умовах аматорських кінноспортивних організацій Херсонської області / О.М. Соболь // НТБ, №98 /ІТ УААН.–Х., 2008.– С.18-24.

ОЦЕНКА ВЛИЯНИЯ ТИПА ВНД ЛОШАДЕЙ НА УСПЕШНОСТЬ ИХ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ В ИПОТЕРАПЕВТИЧЕСКИХ ЦЕЛЯХ

Соболь О. М., Херсонский государственный аграрный университет

Исследованы поведенческие характеристики лошадей верховых, рысистых пород, помесных и пони для обучения верховой езде, экологического туризма и для оздоровления в условиях любительських конноспортивных организаций Херсонской области. С использованием лошадей верховых и рысистых пород, характеризующихся сильным уравновешенным типом нервной деятельности, возникают наименьшие проблемы, даже в случаях начальных обучений верховой езде. Целесообразно использовать спортивных или рысистых лошадей, выбракованных по возрасту или по результатам испытаний, если они более - менее здоровы и доброжелательные.

Ключевые слова: лошади, экологический туризм, оздоровительное использование, любительский спорт, породы, типы ВНД, поведение.

EVALUATION OF HNA HORSE TYPE IMPACT ON BENEFICIAL EXPLOITATION IN HIPPO-THERAPY

Sobol O.M.; Kherson state agrarian university

This article highlights the experimental research results on learned roadster, trotter, mixers and pony behavior. The horses expected to be exploited for ride training, eco-tourism, and healthy purpose under the conditions of amateur equestrian sport organizations in Kherson area. Sporty and trotting breed horses expedient to be exploited under healthy systemic conditions and non-combat behavior. The horses are culled according to chronological age or trotting results.

Key words: horses, eco-tourism, hippo-therapy, amateur sport, breeds, HNA types, behavior.